

SYNDROMY ZÁVISLOSTI CHOVÁNÍ A MANŽELSKÝ SOUHLAS

Piero Amenta

Přednáška z církevního práva

Obsah: 1. Úvod – 2. Nástin problému – 3. Několik doktrinárních úvah – 4. Vývoj církevní jurisprudence – 5. Rotní jurisprudence ve věci nových závislostí – 6. Poznámky k jurisprudenci některých nižších soudů – 7. Závěrečné shrnutí

Děkuji za srdečné přivítání a zdravím všechny posluchače. Děkuji radě této instituce za pozvání a za možnost promluvit na tomto setkání.¹²⁷

Mým úkolem je hovořit o vztahu mezi manželským souhlasem a tzv. „novými závislostmi“. Tento pojem označuje řadu chování spjatých s životními podmínkami, v nichž stále více převládá užívání (a zneužívání) technologických prostředků; chování, která často degenerují, takže se zrodí skutečné syndromy psychické závislosti.

Začnu touto úvahou: výraz „nové“ se samozřejmě nevztahuje pouze na fenomén závislostí, nýbrž odkazuje na skutečnost, že psychiatrická doktrína a stejně i kanonická doktrína a jurisprudence se tímto problémem začala vážně zabývat až poměrně nedávno. Závislost na hazardních hrách, například, není v lidském světě jistě ničím novým, ale až v nedávné době se zjistilo, jaké katastrofální důsledky může mít, a to nejen na úrovni osobní, nýbrž i na úrovni rodiny a společnosti. Přisoudila-li se tomuto fenoménu důležitost relativně nedávno na lékařsko-

psychiatrické úrovni,¹²⁸ o to více se tento nový pohled bezpochyby týká úrovně kanonické;¹²⁹ na úrovni kanonické jurisprudence je pak tato věc úplným nováčkem.

Domnívám se, že svou pozornost bychom měli zaměřit právě na rovinu kanonické jurisprudence. Věřím, že v tomto ohledu se nemusím věnovat doktrinárnímu výkladu, jednak proto, že nemám k dispozici mnoho času, a jednak proto, že doktrinární principy týkající se závislostí jsou známy všem a nemění se, ani když se zabýváme specifickými skutkovými podstatami. Přesto si během svého komentáře k současné rotní jurisprudenci, týkající se této věci, dovoluji zmínit několik odkazů, bude-li to potřebné.

1. Úvod. Dovolte mi začít tuto přednášku úvahou obecného charakteru: zdá se, že nové formy závislosti spojené s patologickými projevy chování jsou typickým

¹²⁸ Závislost na hazardních hrách byla zařazena mezi patologie až v r. 1980 prostřednictvím American Psychiatric Association, čímž byla tato závislost zařazena do *Diagnostického a statistického manuálu mentálních poruch*, známého jako DSM, ve verzi III. z r. 1995 (srov. E. Ochoa – F. J. Labrador, *El juego patológico*, Barcelona 1994, 32), přestože již v r. 1957 byla v Los Angeles založena organizace pro zotavení hazardních hráčů, nazývaná *Gamblers Anonymous*.

¹²⁹ Stačilo by zběžně projít některé rejstříky kanonistické bibliografie, a všimli bychom si, že úvah a studií týkajících se tohoto tématu je velmi málo, narozdíl od jiných témat, jako jsou např. toxikománie, psychosexuální anomálie, epilepsie, skleróza multiplex aj.

¹²⁷ Přednáška pronesená při setkání soudních pracovníků (Archisodalitium Curiae Romanae) 6. listopadu 2008 v 17 hodin, později také uveřejněno v AA.RR. *Dipendenze psicologiche e consenso matrimoniale*, LEV 2009; P. AMENTA, *Sindromi di dipendenza comportamentale e consenso matrimoniale: aspetti canonistici*, str. 181 – 200.

produktem moderní doby, a to z několika důvodů, které vysvětlím.

Především se jedná o to, že dnešní kultura přikládá přehnaný význam penězům a blahobytu. Vzpomínám si na dílo jednoho německého filozofa, Herberta Marcuse, které jsem četl během svých studií filozofie;¹³⁰ pokud si dobře vzpomínám, autor v něm uvažoval o progresivním důrazu na ekonomický rozměr (alespoň v evropské kultuře) na úkor ostatních rozměrů lidského života. Filozof tvrdil, že moderní člověk spěje k tomu, že se stane jakýmsi druhem *homo oeconomicus*, produktem průmyslové společnosti, bytostí ovládanou vyhledáváním blahobytu a produkcí a konzumem věcí. Nedokážu říct, jestli a nakolik byl Marcuse prorokem. Ale vidíme všichni, že hra, jakožto činnost, která odedávna charakterizovala člověka a byla jedním z jeho rozlišovacích znaků, dnes směřuje k tomu, že ztratí rozměr společenskosti, a to až do té míry, že jedince zcela izoluje a uzavře do světa fantazie, který je substanciálním útekem od reality. Pomysleme například na děti, které místo toho, aby si vytvářely společenské vazby s vrstevníky, tráví svůj čas s videohrami. A tak se hra stává nemocí.¹³¹ Kvůli mocným technickým prostředkům spěje hra k tomu, že se stane obchodem. Je nepopiratelné, že žijeme ve světě, kde má mezi lidskými

potřebami přednostní místo konzumismus. V této souvislosti bychom mohli říct, a parafrázovat velkého francouzského medievalistu Jacqua Le Goffa, že jsme přešli z období kostelů do období obchodníků;¹³² to znamená, že z prostranství před kostely, kde se ve středověku odehrávaly nejdůležitější měšťanské události, se lidské zájmy v průběhu dějin přesunuly na náměstí, která se v moderní době stala místem obchodu. V současné době se pak zájem přesunul z náměstí do obchodních center, která jsou stále ohromnější a lákavější, takže se stala městy konzumu a iluzí o blahobytu. Tedy, stručně řečeno, z Kostelního náměstí jsme se přesunuli na Obchodní náměstí.

Současný svět ovládaný konzumem chce neustále produkovat potřeby, a tak svádí lidi do propastného víru, který často nelze kontrolovat, zvláště když se stane způsobem života, jež sdílí mnoho lidí.

Vedle toho, a určitým způsobem v důsledku toho, jsme svědky nárůstu míst a prostředků, zákonných či nezákonných, které živí touhu po snadném zisku. Prostřednictvím mocného nástroje, jakým je počítač, není v dnešní době obtížné spojit se s hernami – snadný přístup je umožněn pomocí kreditní karty; pro ty, kdo jsou v této oblasti ještě většími odborníky, je možné mít přímou kontrolu nad chodem národních i mezinárodních burz za účelem vložení našetřených prostředků a vytěžení bohatého zisku.

Binga a kasina prosperují. Loterie narůstají a dokáží nashromáždit

¹³⁰ Herbert Marcuse, *Der eindimensionale Mensch*. Studien zur Ideologie der fortgeschrittenen Industriegesellschaft. Hermann Luchterhand Verlag, Neuwied und Berlin 1967. Angl. překlad: *One-dimensional Man*. Studies in the Ideology of Advanced. Beacon Press, Boston, Mass 1964. It. překlad: *L'uomo ad una dimensione*, Einaudi 1967.

¹³¹ V této souvislosti nemůžeme nezmínit jedno z literárních děl velkého autora Dostojevského, které se nazývá *Hráč* a bylo vydáno v r. 1866; vzniklo za pouhých 24 dní a má autobiografické pozadí, protože spisovatel do něj promítl vlastní zkušenost s hazardními hrami.

¹³² Jacques Le Goff, *Dal tempo della Chiesa al tempo del mercante*, Einaudi, Torino 1977.

rekordní částky. Vyhrát ve fotbalových sázkách je tajným snem mnoha Italů.

Kromě toho pozorujeme nárůst pseudonáboženských sekt, které se nezřídka stávají zdrojem závislosti, ať podvodně (nevědomá závislost), či prostřednictvím ryzí závislosti.

Je jasné, že rozhraní tohoto rysu současné kultury je utvářeno tendencí moderních generací nechat se pohltit často fiktivními potřebami, vytvářenými naléhající reklamou. Absence výchovy, která by byla zaměřená na posílení vůle, a pocit prázdnoty, který je vnímán vně činného života, v prostředí, kde jsou hluboce neuspokojeny duchovní potřeby a kde panuje morální relativismus, nahrávají tomu, že v mladých lidech se formuje slabá vůle a zakořeňují se duchovní zvrácenosti, které obecně nazýváme „zlozvyky“. Od zlozvyku k závislosti zbývá opravdu už jen krůček.

Uvědomuji si, že tyto úvahy se týkají všeobecného kulturního prostředí a příslušely by spíše moralistům nebo pracovníkům v oblasti pastorační než zasedání právníků. Ale je pravda, že právo žije a živí se z všedních záležitostí, právní zkušenost neustále upevňuje své kořeny v metaprávních věcech, je-li pravda, jak tvrdil Cicero, že právní zkušenost se roubuje na zkušenost člověka a přebírá její přirozenost.¹³³ Kromě toho některé proudy psychiatrie spatřují (z psychopatologického hlediska) úpadek osobnostních rysů, jakožto předurčujících faktorů,

v kumulativních a interaktivních dopadech různých rizikových faktorů, mezi něž patří faktory prostředí a sociokulturní faktory: „... v současné době nelze odhlížet od tzv. ‚multifaktorního nebo plurideterminovaného‘ typu... Ten, kdo je vnitřně zranitelný, může onemocnět, když se přidají dostatečné vnější faktory; proto se musejí brát v úvahu jak prvky vrozené, jako je genetická a neurochemická výbava, tak prvky získané, mezi něž patří primární vztahy, životní zkušenosti a úloha sociokulturního prostředí, aniž by se jedním či druhým připisovala automaticky deterministická úloha, dopad a význam“.¹³⁴

Výše zmíněné stručné úvahy o jednom z rysů současné kultury mě vedou k domněnce, že církevní jurisprudence se bude muset v budoucnu porovnávat ve větší míře se skutkovými podstatami neplatnosti, které mohou být spjaty s novými formami závislosti – s formami psychické závislosti, které překračují „klasické“ formy závislosti spojené s nemírným požíváním alkoholu či drog.¹³⁵ Toto panorama je po mnoha stránkách zcela nové, proto je nutné vzít ho v úvahu a náležitě se nad ním zamyslet, aby se soudce neocitl v situaci, kdy nebude připravený zabývat se novými

¹³³ Cicero: *Natura iuris ab hominis repetenda est natura* (*De Leg.*, I, V). Později se na tuto klasickou koncepci práva odvolávali mezi jinými i sv. Tomáš a posléze Rosmini a citovali tuto známou větu slavného latinského autora, který jí chtěl zdůraznit, že koncept práva se rodí z myšlení lidské osoby jakožto tvora obdařeného rozumem (A. Rosmini, *Filosofia del diritto*, I. 114-115).

¹³⁴ C. Barbieri, „Riflessioni psicopatologiche“, in C. Barbieri – A. Luzzago – L. Musselli, *Psicopatologia forense e matrimonio canonico*, Studi giuridici/LXVII, 119, který se odkazuje mimo jiné na dílo J. Parise, „Personality disorders: a biopsychosocial model“, *Journal of Personality Disorders* 7, 1993; dále také J. Paris, *Contesto sociale e disturbi di personalità*, Milano 1997.

¹³⁵ V protikladu s tím, co se obecně má za to, je závislost na opiátech mnohem nižšího stupně než jsou závislosti spojené např. s hazardním hráčstvím: „... las cifras sobre juego patológico son seis veces superiores al consumo de opiáceos...“ (J. G. González Merlano, „La ludopatía y las causas de nulidad matrimonial“, in *Revista española de Derecho Canónico* 54, 1997, 573).

skutkovými podstatami. Jedná se nepochybně o naléhavé a zároveň náročné zamyšlení, už jen proto, že jde o skutkové podstaty, se kterými se církevní soudce dosud málokdy setkal.

2. Nástin problému. Téma, které mi bylo zadáno, pojednává o všech skutkových podstatách, které nás zajímají, pod názvem „závislé chování“. Tento termín se může zdát hodně všeobecný vzhledem k tomu, že je mnoho skutkových podstat dotýkajících se psychopatologické oblasti, které mohou být spojeny s poruchami chování, jako je u subjektů postižených epilepsií např. chronický alkoholismus či psychické změny, které doprovázejí epilepsii nebo jsou jí způsobeny. Ve snaze o větší terminologickou přesnost zde budeme hovořit spíše o *poruchách kontroly podnětů* nebo také o *změnách v chování způsobených absencí kontroly podnětů*, což jsou kategorie, které by spadaly do obecnější kategorie poruch v citové oblasti. Nebudeme se zabývat patologiemi, které – přestože i ony jsou v určitém smyslu „nové“ – samy o sobě nespádají do kategorie absence kontroly podnětů, ale spíše do kategorie poruch výživy, jako jsou bulimie a anorexie.

Dále je třeba upřesnit, že narozdíl od jiných druhů závislosti, které jsou známější (alkohol, drogy), nejsou závislosti způsobující změnu v chování vyvolány chemickými látkami a v žádném případě bychom tedy nemohli hovořit o tělesné závislosti; vždy musíme hovořit o *závislosti psychické*.¹³⁶

¹³⁶ Z lékařských studií je však známo, že mnoho drog, jako jsou např. halucinogeny, nezpůsobuje fyzickou závislost, přestože mohou být brány i po několik let. I v těchto případech tedy očividně nelze hovořit o fyzické závislosti, avšak je třeba poznamenat, že i v těchto případech je závislost – ačkoli pouze psychická – zapříčiněna užíváním psychotropních látek. Jiné druhy

Je však také potřeba upřesnit, že takové poruchy nabývají z psychopatologického hlediska významu pouze tehdy, když dosáhnou takové intenzity, že subjektu zabrání odolat hnutí určitých podnětů a tak způsobí neschopnost subjektu svobodně se sebeurčit, anebo alespoň determinují subjekt tak, že jedná ve stavu, v němž je jeho vědomí pod tlakem. V takových případech by vůle subjektu, která je duší a podstatou manželského souhlasu (kán. 1057, § 1 CIC 1983), byla závažně narušena. Z tohoto důvodu je nutné, aby církevní soudce dokázal určit hranici mezi zlozvykem a skutečnou závislostí, neboli mezi tím, co je nepochybně důsledkem špatné výchovy a pokřiveného chování, avšak je ještě pod vládou vůle subjektu, a tím, co už překročilo meze dobrovolnosti a vstoupilo do oblasti, která je mimo kontrolu subjektu; v tomto případě je vůle subjektu natolik ochromena, že v některých případech musíme předpokládat absenci vnitřní svobody při rozhodování o vstupu do manželství.¹³⁷

psychické závislosti, které s sebou nenesou zneužívání omamných látek, jsou tedy procesem, který je propojen s povahovými a psychickými predispozicemi subjektu, umocněnými jinými podmiňujícími faktory, mezi něž, jak jsme již uvedli, patří sociokulturní faktor (viz seznam faktorů, které predisponují ke vzniku psychologických závislostí, v J. G. González Merlano, „La ludopatía...“, cit., 538).

¹³⁷ *Sent. coram* Pompedda, ze dne 27. října 1992, in *RRDec.*, sv. LXXXIV., str. 503, č. 2; srov. také *sent. coram* Colagiovanni, ze dne 30. června 1992, in *RRDec.*, sv. LXII., str. 385, č. 10: „Non oblivisci debet quod voluntas non est simpliciter vis caeca quae necessarie abiecto intellectui oblato attrahitur. Progressu scientiarum psychiatrico-psychologicas directe in voluntatem influere, ita ut saepe diminuent, aut vero totaliter annihilant, illius capacitatem liberae determinationis. Nam, non raro inveniuntur ii qui agunt propter impulsiones emotivas in se abnormales, super quas non habent facultatem discriminis, aestimationis ac dominii rationalis quin hi impulsus oriuntur potius ex conditionibus morbosis, vel ex ipsis anomaliiis psychologis quam ex libera voluntate“.

Jinými slovy, není bezdůvodné domnívat se, že v některých vážnějších případech – kdy závislost dosahuje rysů monománie – není manželský souhlas podmíněn pouze substanciálním narušením vůle, nýbrž i substanciálním ujařmením¹³⁸ vnitřní svobody, která je potřeba k tomu, aby subjekt mohl posoudit dobro a vhodnost volby manželství. Tím by nastal opačný proces, než nastává u omylu: tentokrát by vůle nebyla přitáhnuta a jakoby stržena omylem vycházejícím z intelektu, nýbrž byla by silně podmíněna kompulzí do té míry, že bychom museli hovořit o absenci či substanciálním narušení vnitřní svobody, a tedy o absenci zdravého úsudku. V právní oblasti by v tomto případě vyvstala hypotéza o neplatnosti nejen z důvodu *incapacitas assumendi*, viz č. 3 kán. 1095, ale i z důvodu *defectus discretionis*, viz č. 2 téhož kánonu. K tomuto tématu se vrátíme ještě v následujícím odstavci, po zamyšlení doktrinálního charakteru, a jistě bude příležitost vrátit se k němu i v rámci komentáře příslušné církevní jurisprudence.

3. Několik doktrinálních úvah. Abych podložil, co jsem právě vyslovil, musím v tomto místě nutně odbočit a věnovat se přehodnocení vztahu mezi rozumem a vůlí:¹³⁹ je-li rozumnost jako vlastnost základem svobody, a tedy schopnosti lidského subjektu sebeurčit se, musí se nezbytně předpokládat neustálá interakce mezi vůlí a rozumovou

schopností, vzhledem ke skutečnosti, že poruchy chování – tím, že omezují vůli – často poškozují i rozvažovací funkci subjektu, která je, jak známo, výsledkem spolupřítomnosti intelektu a vůle a jejich součinnosti. Tento můj závěr je podepřen kompetentními texty z doktríny a magisteria, mezi něž patří některé velmi výstižné texty Katechismu katolické církve: „Svoboda je mohutnost, zakořeněná v rozumu a ve vůli, jednat nebo nejednat, udělat to či ono a tak sama od sebe konat vědomé skutky. Díky svobodné vůli rozhoduje každý sám o sobě.“ (č. 1731). A dále: „Svoboda činí člověka odpovědným za jeho skutky v té míře, v jaké jsou dobrovolné“ (č. 1734). Sebevědomí, hlavní prvek utvářející lidskou subjektivitu, ještě není svobodou, nýbrž je stavem její možnosti: je to svoboda v transcendentálním smyslu. Pouze prostřednictvím rozhodnutí se svoboda subjektu, účinkem vůle, začleňuje do vlastního historického uskutečňování se a naplňuje se. Člověk se prostřednictvím svého rozhodování stává takovým, jakým chce být a jakým ještě není: „...rozhodnutí je možností toho, co ještě není ... rozhodnutí ... umožňuje člověku mít možnosti“¹⁴⁰. Subjekt, který si je vědom sebe samého, se determinuje jako svobodné bytí ve svém historickém uskutečňování se. Vůle je tudíž tím prvkem, který člověku dovoluje rozhodnout se, a tak proměnit možné ve skutečné, je tím, co člověku dovoluje sebou disponovat ve svobodě, a to nejen v její transcendentální podstatě, nýbrž i v jejím historickém uskutečňování se. Vůle je místem, v němž se setkává svoboda člověka s hodnotou, kterou je svoboda povolána vtělit. Jestliže

¹³⁸ Italský výraz je „coartazione“; pozn. překl.

¹³⁹ Potřeba přehodnotit vztah mezi rozumem a vůlí při manželském souhlasu není originální nebo nová myšlenka, protože už De Iorio v jedné *sent. Indianapolisana*, ze dne 19. července 1967, se přikláněl k nutnosti přesnějšího definování souhlasu a vymezení toho, jaké jsou požadavky na rozum a vůli, aby kontrahent mohl udělat rozhodnutí, které by bylo možné nazvat lidským úkonem. V této souvislosti viz také *sent. coram Pompedda* ze dne 3. července 1979, č. 14.

¹⁴⁰ A. Molinaro, heslo *Decisione*, in *Dizionario enciclopedico di teologia morale*, Cinisello Balsamo 1985, 220.

svoboda člověka utváří jeho vykročení vstříc vlastnímu uskutečnění, vůle je historickým uskutečněním této možnosti. Sebevědomí a sebevlastnění jsou konstitutivními prvky osobnosti, a proto v uskutečnění prostřednictvím vůle mají co dočinění se skutky s etickou hodnotou: není však možné, aby morální skutek, ať je jakýkoli, nastal mimo sebevědomí a sebevlastnění. A bez sebevědomí nemůže existovat odpovědnost, protože kdo nemá vědomí a svobodu, nemůže být za nic před nikým odpovědný.¹⁴¹

Z toho vyplývá, že patologie vůle nemohou být zcela odděleny od patologií rozumové funkce.¹⁴² Naopak – je-li pravda, co tvrdil Rosmini – že rozum je řízen vůlí, a nikoli naopak – musí se nutně předpokládat, že patologie vůle s sebou strhávají do omylu i rozum, protože rozhodnutí podmíněné zmýlenou vůlí může být proti správnému rozumu.¹⁴³ Domnívám

řídí rozum. Rosmini to tvrdí, když pojednává právě o vzniku manželského souhlasu: „Abychom tomu blíže porozuměli, připomeňme... že je to vůle, co řídí rozum; a podle toho, zda je vůle prostá a čistá nebo plná špatných vášní, vede rozum k nacházení toho, co je pravé, nebo k předstírání toho, co je nepravdivé; Tedy rozum, kterému se říká praktický – protože je takto hýbán vůlí – sám od sebe rodí rozumné nebo nerozumné náklonnosti a uvádí do chodu buď dobré vnější skutky, nebo špatné vnější skutky (...). Proto každá morální vada, každé špatné chtění, tím že svádí uvažování na scestí, škodí milostné povaze manželského společenství, které je plným a nejintimnějším spojením dvou rozumových bytostí, a proto vyžaduje nebo touží po plném souhlasu, a tudíž vyžaduje i podmínku, kterou je správnost vůlí, které řídí myšlení“ (A. Rosmini, *Filosofia del diritto*, IV., 999, č. 1006). Zdá se, že těmito úvahami Rosmini uvádí aristotelisko-tomistickou psychologii do rozpaků, když dává přednost augustinovskému vidění *credo ut intelligam*. Věřím (vůle), abych lépe porozuměl (rozum). Avšak takto postavený problém je špatně postavený. Vysvětlení, které dává přednost jednomu prvku na úkor druhého je špatně postavení problému, protože lidský úkon je vždy výsledkem spolupráce rozumu a vůle. I sv. Tomáš ukazuje, že si je vědom komplexnosti problému zabývajícího se lidským úkonem, když sice tvrdí, že „velle non possumus quod non intelligimus“, avšak zdůrazňuje, že v některých činech je hybatelem vůle, čili vůle uvádí do činnosti poznávací a rozumový moment: „...primo et per se intellectus movet voluntatem. Voluntas enim, in quantum huiusmodi, movetur a suo obiecto quod est bonum apprehensum; voluntas autem movet intellectum quasi per accidens, in quantum scilicet intelligere ipsum apprehenditur ut bonum et sic desideratur a voluntate; ex quo sequitur quod intellectus actu intelligit, et in hoc ipso voluntatem praecidit; numquam enim voluntas desideraret intelligere nisi prius intellectus ipsum intelligere apprehenderet ut bonum. Et iterum voluntas movet intellectum ad operandum in actu per modum quo agens movere dicitur; intellectus autem voluntatem, per modum quo finis movet, nam bonum intelletum est finis voluntatis; agens autem est posterior in movendo qual finis, nam agens non movet nisi propter finem...“ (Sv. Tomáš Akvinský, *Summa contra Gentiles*, kniha III., kap. XXVI na konci). Zdá se, že Tomáš vnímá lidský úkon ne jako lineární čin, při němž rozum vždy předchází vůlí, nýbrž spíše jako kruhový čin, kdy vůle hýbe rozumem směrem k jeho cíli, poté co rozum ukázal dobrotu chtěného cíle a předmětu, který k tomu cíli tíhne. Abychom se o tomto kruhovém propojení rozumu a vůle přesvědčili, stačí si přečíst, co Tomáš v *Sumě* vykládá. Angelikus v ní pojednává *de actibus imperatis a voluntate* a tvrdí: „Ad cuius evidentiam considerandum est quod quia actus voluntatis et rationis supra se invicem possunt ferri, prout scilicet ratio ratiocinatur de volendo, et voluntas vult ratiocinari, contingit actum voluntatis praeveniri ab actu rationis, et e converso. Et quia

¹⁴¹ A. Molinaro, heslo *Responsabilità*, in *Dizionario enciclopedico...*, 895.

¹⁴² „... nelze pochybovat, že uskutečnění člověka, v jeho největší hloubce, se nemůže udát nevědomě, protože realizace svobody nemůže nastat bez vědomí. Bude se jednat o transcendentální vědomí, nikoli odzrcadlené, takže celý člověk je vůči sobě samému přítomný, ne jako objekt, nýbrž jako subjekt, ne jako poznaný, nýbrž vědomý si sebe samého, ne viděný téměř jakoby z venku, nýbrž vnímaný sám v sobě. Toto je nehlubší forma vědomí, kterou je lidská osoba obdařena a kterou prožívá“ (G. Piana, heslo *Libertà*, in *Dizionario enciclopedico di teologia morale*, Cinisello Balsamo 1985⁶, 568. Srov. také N. Schöch, „Gli interventi del magistero pontificio in materia di difetto della discrezione del giudizio“, in *L'incapacità di intendere e di volere nel diritto matrimoniale canonico (can. 1095 nn. 1-2)*, Studi giuridici/LII., kde na str. 74 v pozn. 138 cituje jednu španělskou studii věnující se tomuto tématu.

¹⁴³ Co se týká důležitosti schopností vůle a rozumu při utváření lidského úkonu souhlasu, četl jsem ve *Filosofia del diritto* jedno Rosminioho tvrzení, které mě velmi udivilo. Byl jsem zvyklý uvažovat podle klasické racionální psychologie, která je hojně užívána v církevní jurisprudenci, in *primis* v jurisprudenci Římské roty – že je to rozum, co směřuje lidskou vůlí vstříc předmětu, který rozum předkládá vůlí jako žádoucí. Dočetl jsem se však, že Rosmini má naopak za to, že je to vůle, co

se, že tento závěr je nejvíce v souladu s personalistickým viděním přijatým II. Vatikánským koncilem, které se postupně stalo součástí dědictví církevní jurisprudence.

Říkám to proto, že osvojené klasické modely jurisprudence někdy brání vidět problém závislostí v jejich obrovské síle vzhledem k celé lidské subjektivitě.¹⁴⁴ A přesto, považujeme-li

virtus prioris actus remanet in actu sequenti, contingit quandoque quod est aliquis actus voluntatis, secundum quod manet virtute in ipso aliquid de actu rationis, et e converso aliquis est actus rationis, secundum quod virtute manet in ipso aliquid de actu voluntatis (...) Primum autem movens in viribus animae ad exercitium actus est voluntas. Cum ergo secundum movens non moveat nisi in virtute primi moventis, sequitur quod hoc ipsum quod ratio movet imperando, sit ei ex virtute voluntatis. Unde relinquitur quod imperare est actus rationis, praesupposito actu voluntatis, in cuius virtute ratio movet per imperium ad exercitium actus“ (Sv. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae*, I.-II., q. XVII, a. 1). Zdá se, že z toho, co bylo dosud řečeno, musíme dojít k závěru, že stará zásada *nihil volitum quin praecognitum*, tolik užívaná v církevní jurisprudenci, je přílišným zjednodušením komplexního úkonu – lidského úkonu, kterým je souhlas – který nemůže být omezen na přísné a téměř dogmaticky uplatňované formule. Uplatnění takové tradiční formule ukázalo veškerá svá omezení, když se dostatečně nehledělo na osobní aspekt manželství, který nelze omezit na trvale platné školní formule. Na druhé straně, celý kanonický manželský systém je založen na úkonu jednací vůle spíše než na rozumovém pochopení.

¹⁴⁴ Takto se vyjádřil kard. Pompedda ohledně nového posouzení, v rámci jurisprudence, konceptu *discretio iudicii*: „...spojovat ji výlučně s rozumovou a poznávací schopností bylo vlastní klasické a starší kanonistické vědě... Zdá se, že je v ní méně počítáno s volním aspektem, ale přirozeně ne že by se odhlíželo od podstatné účasti vůle na lidském úkonu, nýbrž spíše proto, že se věnovala malá pozornost veliké škále podmínek této schopnosti...“ (M. F. Pompedda, „Ancora sulle nevrosi e personalità psicopatiche in rapporto al consenso matrimoniale“, in *Borderline, nevrosi e psicopatie in riferimento al consenso matrimoniale nel diritto canonico*, *Studia et documenta iuris canonici*/XII., Roma 1981, 45-46). A uzavírá těmito slovy: „Dle mého mínění... rotní jurisprudence ještě nevěnovala velkou pozornost problémům spojeným... se současným zkoumáním... motivace rozhodnutí vůle... tento aspekt byl přehlédnut... problém morální odpovědnosti lidských úkonů. Nejvíce bylo třeba zabývat se jím ve věci neurotických poruch“ (op. cit., 51).

tyto závislosti za zřetelný projev obsesivních neuróz, jimiž se široce zabývala i rotní jurisprudence, bude nutné zamyslet se nad jejich důsledky. Je sice pravda, že neurotik si obecně zachovává užívání rozumu, avšak soudnost, i podle toho, co říká nejaktuálnější jurisprudence, není pouhým užíváním rozumu: podle ní se užívání rozumu musí vždy nutně pojit se schopností rozvažovat, která implikuje spolupráci dalších schopností jako je vůle, smysl pro odpovědnost, citovost, stupeň vnímání skutečnosti a především schopnost vnímat závažnost povinností, které s sebou manželství konkrétně přináší:¹⁴⁵ to všechno jsou důležité rysy, kterými se vyznačuje manželské rozhodnutí.¹⁴⁶ Je-li tedy pravda, že závislost vůle na nevědomých příčinách – které však nedosahují psychopatologické úrovně – vůli a svobodné sebeurčení subjektu nenarušuje,¹⁴⁷ musí se v opačném

¹⁴⁵ Např.: *coram* Bruno, ze dne 25. listopadu 1988, in *RRTDec.*, sv. LXXX., str. 690, č. 4; *coram* Pompedda, ze dne 3. července 1979, in *SRRDec.*, sv. LXXI., str. 392, č. 26. Co se týká neoddělitelnosti úkonů rozumu a vůle ve vztahu k úkonu volby, je důležité, co je uvedeno v jednom rozsudku *coram* Anné, ze dne 28. června 1965: „In... deliberatione, qua ad iudicium pratico-practicum de hoc matrimonio contraendo definitive pervenitur, intellectus et voluntas suas quisque partes inseparabiles habet. Intellectus iudicium illud pratico-practicum proprie efformat, at voluntas facit ut intellectus ad illud obiectum sibi propositum attendat sub ratione valoris. Non, enim, primum eligimus motiva, ut exinde eis nos ad tale obiectum eligendus determinemus, sed ad hanc auto-determinationem pervenimus mutual causalitate intellectus et voluntatis (...) Actus, itaque, liber minime habendus est ut constans duobus actibus interdependentibus ac perfectis, intellectus scilicet et voluntatis ... Haec unitas in agendo fundatur in unitate subiecti, in quo utraque facultas radicitur et exprimit mutuam obiectorum formalium implicationem atque identitatem realem“ (503, č. 4).

¹⁴⁶ Srov. B. Callieri, „Psicopatologia e nosologia del paziente borderline con riferimento al consenso matrimoniale“, in *Borderline, nevrosi e psicopatie in riferimento al consenso matrimoniale nel diritto canonico*, *Sudia et documenta iuris canonici*/XII., Roma 1981, 11.

¹⁴⁷ *Coram* Pinto, ze dne 20. dubna 1979.

případě dojít k závěru – že když to soudce jasně uvidí, že příčiny, které měly vliv na manželské rozhodnutí subjektu, byly takové intenzity, že přivedly subjekt k manželskému rozhodnutí, které bylo motivováno téměř výlučně nezdravými psychologickými podněty.¹⁴⁸ K tomu dochází zejména tehdy, když kompulze vzhledem k hrám nebo k užívání technologických prostředků nejsou ryzí, nýbrž, jak se často stává, jsou epifenomémem obsesivně-kompulzivních neuróz či jiných vážných poruch osobnosti, nebo jsou spjaty se závislostmi na látkách, které značně přitěžují jejich dopadům na rozvažovací schopnost a na autonomii vůle.¹⁴⁹

¹⁴⁸ „In Psychopathiis ideo potius vita affectiva et volitiva afficitur..., sed aliquando personalitas in sua armonica constitutione ita conturbatur, ut voluntas, impulsibus incoercibilibus obnoxia, incapax evadat rationalis determinationis“ (*coram* Bruno, ze dne 17. listopadu 1978, in *ARRTDec. seu Sent.*, sv. LXX., 485). Sám J. J. Garcia Faílde, poté, co vyslovil obecnou normu že „El neurótico en general y el neurótico obsesivo en concreto conservará la razón aunque no pueda portarse razonablemente“, dodává: „El neurótico en cuanto es llevado a obrar o dejar de obrar por su condición neurótica... no goza de libertad normal porque tiene disminuida su libertad a veces en un grado tal que esa libertad deje de ser proporcionada y por lo tanto suficiente para prestar un verdadero consentimiento matrimonial“ (*Manual de psiquiatría forense canónica*, 1991², 350). A v této souvislosti cituje jeden rozsudek *coram* Pinto ze dne 12. října 1979. Viz v této souvislosti také jeden dekret *coram* Bruno, ze dne 10. října 1986, kde se vzhledem k jednomu rotnímu rozsudku jasně uvádí, že: „Sententia impugnata non negat... neuroses vel psychopatas defectum discretionis iudicii gignere posse, sed tantum affirmat necessarium esse hanc condicionem existere tempore celebrationis, immo gravitatis notam attingere...“ (in *RRTDecreta*, sv. IV., 135, č. 5).

¹⁴⁹ To je např. případ narcistické poruchy osobnosti, spojené jak s vadou soudnosti, tak s neschopností v jednom rozsudku *coram* Stankiewicz: „... in gravi forma huius perturbationis procul dubio iam recognosci potest defectus capacitatis criticae seu aestimativae vel libertatis internae quoad personam compartis necnon iura et officia essentialia matrimonii...“ (dekret ze dne 24. února 1994, in *RRDec.*, sv. LXXXVI., 116, č. 20).

4. Vývoj církevní jurisprudence. Rotní jurisprudence, a po ní také jurisprudence nižších soudů, se výrazně otevřela pokrokům psychiatrie počínaje 60. léty minulého století a začala nahlížet na prostředek psychologického zkoumání s menším podezřením. Jurisprudence, která se do té doby zabývala převážně psychopatologiemi sexuálního charakteru,¹⁵⁰ sexuálními deviacemi a psychoneurózami, se ocitla v situaci, kdy bylo nutné zkoumat psychopatologické oblasti, které překračovaly úzkou oblast psychosexuálních patologií. Takto se otevřelo pole pro zkoumání psychopatických osobností a poruch osobnosti. Toto zkoumání vedlo v nedávné době k pochopení, že obecné závislosti (na drogách, alkoholu atd.) se ve většině případů přidružují k psychopatologiím. Jinými slovy, závislost na látkách se naroubuje téměř vždy na osobnosti s poruchami, vadami, nebo na osobnosti, které z různých důvodů nikdy nedosáhly stádia zralosti, ne-li plně, tak alespoň v minimálním stupni dostačujícím pro přijetí a praktické vyvození závažných povinností, jako jsou závazky spojené s manželským souhlasem.

Dialogu mezi psychiatrií a jurisprudencí je třeba přisoudit i pochopení (které se prosadilo také v posledních desetiletích), že v důsledku psychosexuálních anomálií může být subjekt schopen teoretického pochopení manželských povinností, ale nebýt přitom schopen přijmout je jako

¹⁵⁰ Toto bylo dědictví klasické doktríny, která brala psychickou neschopnost v úvahu vždy a jenom ve vztahu ke konzumování manželství a pod tímto zorným úhlem se jí zabývaly dekretálie (srov. kap. de *frigidis et maleficiatis*); v klasických manuálech byla dokonce řazena pod název „impotentia“ (viz např.: kap. VII. – de impedimento impotentiae, in F. X. Wernz, *Ius Decretalium*, V., Romae 1925, 237n).

osobní povinnost, a tedy nebýt schopen plnit podstatné povinnosti manželství. Takový vývoj jurisprudence, přijatý při revidování Kodexu, přispěl k formulování současně platného kánonu 1095 se třemi hypotézami „morální neschopnosti“. Současný Kodex upustil od poněkud úzkého pojetí „psychosexuálních anomálií“ a přijal do č. 3 kán. 1095 vyjádření „příčiny psychické povahy“, čímž fakticky rozšířil možnost zahrnout do něj rozmanité skutkové podstaty psychické nebo morální neschopnosti a otevřel tak cestu k přisouzení závažnosti syndromům jiné povahy, které však spadají do psychické struktury subjektu, ať jsou trvalé, nebo přechodné.¹⁵¹ Ke třem hypotézám neschopností, o nichž pojednává kán. 1095, pak rotní jurisprudence přiřadila trojí (ne)schopnost, která je vlastní jednajícím subjektu: číslu 1 odpovídá schopnost „perceptiva“, č. 2 odpovídá schopnost „discretiva“ a č. 3 odpovídá schopnost „assumptiva“.

Přesto všechno – odvolává-li se jurisprudence pro stanovení *obligationes matrimonii essentialia* a *iura et officia matrimonialia essentialia* na *consensus* a na jeho náplně¹⁵² - zůstaly nedefinované *causae psychicae*, které mohou neschopnost determinovat.¹⁵³ Z tohoto hlediska jsou dnes již velmi rozsáhlé skutkové podstaty, které jurisprudence bere v úvahu a které spadají pod všeobecnou formulaci tří částí kánonu 1095.

¹⁵¹ Srov. L. Musselli, in *Psicopatologia forense e matrimonio canonico*, 39.

¹⁵² Jurisprudence má zde na mysli zvláště kombinované ustanovení kánonů 1055 a 1056.

¹⁵³ R. Colantonio, „la Giurisprudenza sull'incapacità psichica“, in *Sacra Romana Rota, Coram De Iorio Decano sententiae selectae*, Roma 1985, 116.

Avšak, jak jsme již uvedli výše, k soudcům se dosud dostalo ještě velmi málo skutkových podstat týkajících se nových druhů závislosti, takže ještě nemůžeme hovořit o jurisprudenčním vývoji, tím méně o ustálené jurisprudenci.¹⁵⁴ Takové skutkové podstaty by tedy měly být řešeny s ohledem na obecné principy práva, na společné a přetrvávající mínění nejvýznačnější doktríny, to znamená stejným způsobem, jakým se postupovalo při otázce týkající se neschopnosti za platnosti starého Kodexu, kdy církevní soudce ještě nemohl disponovat pozitivním předpisem ve věci manželství, jakým je současný kánon 1095.¹⁵⁵

Současná církevní jurisprudence se obecně shoduje na **dvou trvalých prvcích**: vychází-li se z nepopiratelného faktu, že manželství se utváří pouze souhlasem (kán. 1057), vztahují se charakteristiky, které úkon souhlasu specifikují, jak na subjekt, který souhlas vyslovuje, tak na předmět samotného souhlasu. Vyjdeme-li z definice vyjádřené v § 2 kán. 1057, zřetelně vidíme, že souhlas je lidský úkon, a jako takový vychází z rozumu a z vůle, avšak není to neurčitý lidský úkon, jakési neurčité chtění, nýbrž je determinován předmětem, ke kterému se vůle

¹⁵⁴ Není možné poznat úplně celou rotní jurisprudenci, protože mnohé rozsudky nejsou ve známých svazcích obsahujících rotní výroky publikovány. Z nepublikovaných rozsudků byly některé zveřejněny v různých odborných časopisech a jejich dohledání není snadné. Co se týká jurisprudence nižších soudů, vyhledávání jejich rozsudků je podmíněno tím, zda existují rejstříky jejich rozsudků či nikoli; to je možné pouze pro některé kulturní oblasti, jako je např. Španělsko (*Colectánea de Jurisprudencia canónica*) a Velká Británie (*Matrimonial Decisions for England and Wales*). K tomuto tématu se ještě vrátíme.

¹⁵⁵ Srov. *unam coram De Iorio, Taurinen*, diei 19 dec. 1961, č. 4, in *Sacra Romana Rota, Coram De Iorio Decano...*, cit., 117.

obrací.¹⁵⁶ V tomto smyslu došlo nahrazením formulace „ius in corpus ... in ordine ad actos per se aptos ad prolis generationem“, viz starý kán. 1081 § 2, formulací „ses mutuo tradunt et accipiunt ad constituendum matrimonium“, definované kánonem 1055 jako „totius vitae consortium“, k výrazné změně pohledu ve prospěch více personalistického smyslu: manželství již není chápáno jen jako sexuální integrace manželů, nýbrž jako integrace všech rozměrů lidské existence: citového, sexuálního, psychologického, materiálního, sociálního. Je jasné, že v tomto novém vztahu ustaveném mezi subjektivním a objektivním prvkem manželského souhlasu nabyly odlišného významu také soudní výroky, které mohly mezi prvky poškozující manželský souhlas zahrnout i prvky, které předtím – ač byly považovány za patologické – nebyly považovány za příčinu neplatnosti, protože nevykazovaly kauzální souvislost s vlastním předmětem souhlasu.

Dalším přínosem je dle mého mínění skutečnost, že se má za to, že emoce, city a pocity mohou modifikovat svobodu vůle až tak, že ji zcela anulují, a někdy mohou vážně ohrozit dokonce i fungování rozumové schopnosti. Tento princip byl ve skutečnosti zmíněn již v jednom známém rozsudku *coram Canestri*,¹⁵⁷ avšak v době platnosti starého Kodexu se prakticky těžce prosazoval. Později se tato jurisdikční linie prosadila, a dnes můžeme říci, že je-li nějaká zřejmá psychopatologie příčinou vady soudnosti, je třeba odlišit od ní vadu vnitřní svobody, která nemusí nutně předpokládat, že se prokáže přítomnost

¹⁵⁶ *Coram* Pompedda, ze dne 27. října 1992, citovaný již v pozn. 10.

¹⁵⁷ Ze dne 16. července 1943, in *SRRD* 35, zejména 597-598.

psychózy, protože může vzniknout i v důsledku silných podmínek vůle a schopnosti sebeurčit se, stejně jako i při závažných případech poruch kontroly podnětů.¹⁵⁸

5. Rotní jurisprudence ve věci „nových závislostí“. Dříve než budu hovořit o rotní jurisprudenci týkající se této věci, musím předeslat, že – alespoň nakolik mně se podařilo dohledat – rotní jurisprudence se nezabývá všemi druhy závislosti, se kterými počítá název mé přednášky, nýbrž bere v úvahu pouze dopad patologického hráčství při vzniku kanonického manželství. Neexistují rozsudky, které by se zabývaly případy *compulsive shopping*, *computer addiction* či obecně technologickými závislostmi. V důsledku toho jsou jurisdikční údaje v této věci částečné a fragmentární.

a) Prvním, v chronologickém sledu, je rozsudek *coram* Pinto ze dne 30. května 1986:¹⁵⁹ podle toho, co lze shledat, jde vůbec o první rozsudek, který se na Rotě zabýval tématem dopadu patologického hráčství vzhledem k manželskému souhlasu. Popisuje se v něm příběh muže, který byl navyklý na nadměrnou konzumaci alkoholu již od raného mládí a který pár let po uzavření sňatku začal hrát také hazardní hry, být násilný k manželce a vyhledávat jiné ženy. V části *in iure* se sice uznává, že „prava consuetudo se inebriandi vel aleatoriis ludis vacandi“ je validní příčinou psychické povahy, jak to vyžaduje č. 3

¹⁵⁸ Pompedda v jednom svém dekretu připouští, že v jurisdikci se již považuje za ustálené, že vada soudnosti se může týkat buď rozumově-rozlišovací schopnosti, nebo vnitřní svobody (dekret *coram* Pompedda, ze dne 29. května 1989, in *RRTDecreta*, sv. VII., 109).

¹⁵⁹ Publikovaný ve svazku *L'incapacitas (can. 1095) nelle „Sententiae selectae coram Pinto“*, red. P. A. Bonnet a C. Gullo, Città del Vaticano 1988, 328n.

kán. 1095, a že ať „propensio ad ebrietatem“, tak „propensio ad aleatorios ludos“ jsou jasným patologickým faktorem, jak ukazuje jejich zařazení do DSM-III., které je výslovně citováno, avšak poté soudce dochází k negativnímu závěru, protože neshledal, že by tyto psychické patologie byly přítomné „momento praestationis consensus“. Rotní soudce zavrhuje argument předložený rozsudkem II. stupně soudu v Liverpoolu, že neschopnost žalovaného sice nebyla zřejmá v okamžiku manželského souhlasu, avšak byla přítomná „alespoň v zárodku“ a prudce se projevila v okamžiku, kdy se muž musel vypořádat se skutečnou odpovědností a s povinnostmi běžného manželského života. Text rozsudku určitým způsobem dokazuje, že rotní soudci projednávali některá témata s velkými obtížemi a stejně obtížné bylo pochopit, že některé jevy, jako je kompulze vzhledem k pití a hrám, nacházejí u určitých osobností snadnou půdu a mají postupný průběh, jehož kořeny sahají až do období dospívání subjektu, což nižší soud vytušil.

b) Druhým rozsudkem je rozsudek *coram* Huber z roku 1996.¹⁶⁰ Manželství je žalováno z neplatnosti kvůli vadě soudnosti a neschopnosti přijmout manželské povinnosti. Na Rotu přichází po prvním negativním rozsudku a po druhém pozitivním rozsudku. Přestože rotní soudci sdílí tvrzení soudu II. stupně, že „...pathologicam propensionem ad ludos aleatorios (pathological gambling) includi inter causas naturae psychicae, ex quibus nupturiens sunt incapaces matrimonii contrahendi“, a přestože v části *in facto* uznávají, že

shledávají přítomnost předmanželské hráčské činnosti žalovaného, uzavírají případ takto: „... viri propensionem ad ludos aleatorios tempore nuptiarum non fuisse adeo ‚deeply rooted in his personality‘ ut ... subiectum incapax redderet assumendi onera coniugalia“.¹⁶¹ Ohledně prvního bodu neplatnosti soudci neshledávají, že známky – třebaže evidentní – nezralosti žalovaného by byly takového rozsahu, že by narušily proces rozhodování; ve vztahu k druhému bodu pak sdílejí to, co k této věci poznamenává mnoho psychiatrů – že zlovyk hráčství je velmi postupný a často nezvratný proces, který se ve své sociální a rodinné nebezpečnosti projeví až po dlouhé době. V rozsudku je patrná snaha soudců rozlišit zlovyk od patologie: „... conventus tempore matrimonii impulsibus ad aleae exercitium resistere potuit, cum in eo nulla condicio pathologica dignosceretur“.¹⁶² Rozsudek prakticky vychází z předpokladu, že „libertatem optime stare posse cum impulsioneibus ...“ a že ona „tantum aufertur, si voluntas impulsioneibus resistere non possit, quia ad unum determinatur...“, a má za to, že v okamžiku manželského souhlasu nebyl muž v takovém stavu, že by nebyl schopen založit zdravé interpersonální vztahy.

c) Třetí rozsudek je *coram* Sable ze dne 8. října 1997. Týká se hazardního hráčství spojeného se závislostí na alkoholu. Na Rotu rozsudek přichází ve III. stupni soudu, a proto zde není projednáván bod vady soudnosti, protože je z důvodu dvojího negativního rozsudku vypuštěn. Zůstává tedy pouze *incapacitas assumendi onera*. Rozsudek je pozitivní z žalovaného

¹⁶⁰ Publikovaný in *Periodica* 87, 1998, 643-658.

¹⁶¹ Srov. č. 10, str. 649 a č. 11, str. 656; str. 650.

¹⁶² Srov. str. 654-655, č. 13.

důvodu. Je dán do úzké spojitosti s požadavkem schopnosti vytvořit zdravý interpersonální vztah. Celý rozsudek je však zaměřen na různé stupně závislosti na alkoholu a na důsledky z toho plynoucí, zatímco kompulze vzhledem k hrám je zmíněna jako pouhý přírůstek širšího narušení způsobeného zneužíváním alkoholu. Zajímavé ale je, že soudní znalec I. stupně upřesnil, že muž byl postižen kompulzivními rysy osobnosti, které ho přivedly k nadužívání alkoholu a hráčství. Rotní znalec to potvrdil a dodal, že problém závislosti je pouze jedním z aspektů širšího problému osobnostní poruchy, a vysvětlil, že závažnost patologie má původ ve slabých možnostech žalovaného kontrolovat své podněty do té míry, že se pro něj stalo krajně obtížným jednat jinak než tak, jak fakticky jednal, kvůli nuceným mechanismům, kterými byl postižen.

d) Ze dne 18. dubna 2005 je rozsudek *coram* Caberletti. V něm má zlozvyk hráčství, spojený s nevěrou, ústřední místo. Předmět sporu byl stanoven pro dva body: vadu soudnosti a neschopnost přijmout manželské povinnosti. Na Rotu přichází po rozsudku I. stupně, negativním *ad utrumque caput*, který byl v odvolacím stupni zcela přepracován. Po znaleckém posudku *super actis* rozhoduje Rota pozitivně pouze pro důvod neschopnosti. Přepracovaná část *in iure* se odkazuje na sv. Tomáše, který říká, že *voluntas*, která se shoduje s *appetitus rationalis* je *radix libertatis*, a na Sancheze, který říká, že svoboda není tam, kde subjekt není schopen vyhodnotit určité rozhodnutí a to, co je s ním v protikladu: „ubi non est talis collatio, non est simpliciter, et perfecte libertas“. Dále cituje jeden rozsudek *coram* Defilippi a říká, že „libertas interna non opponitur

pulsionibus internis subiecti“, za předpokladu, že nejsou tak silné, že by potřebným způsobem determinovaly vůli. A to se stane, když „subiecti aestimatio critica ad unum pertrahatur“, a tímto jedinečným výrazem se otevřeně naráží na monománie. V závěru je pak *discretio iudicii* kladena do úzkého proporčního vztahu s předmětem souhlasu, tzn. s *iura et officia essentialia connubii*, a s odkazem na jeden rozsudek *coram* Felici se upřesňuje, že *discretio iudicii* nemůže být považována za dostačující, pokud subjekt není schopen posoudit závažnost manželských závazků. Pak se rozsudek zabývá druhým bodem a říká, že nemůže existovat schopnost přijmout povinnosti, pokud subjekt nedisponuje dostatečným sebeovládáním a kontrolou svých skutků a chování, a mezi jiným se výslovně odvolává na *bonum coniugum*, jehož nejvýznačnější náplň je shodná s „capacitas intexendi relationem interpersonalem“. V části *in facto* je nejprve popsáno abnormní chování muže závislého na hazardních hrách, alkoholu a ženách, dopouštějícího se i fyzického násilí na své manželce, a pak se odkazuje na znalecký posudek, který hovoří o jinak nespecifikované poruše osobnosti podle nosografie DSM, jíž základním rysem je neschopnost odolat podnětům, přesně tak jak tomu je při patologii označované jako Porucha kontroly podnětů. Jde o poruchu, jíž důsledkem by byla překážka založení zdravého interpersonálního vztahu. Jde o zcela nedostačující kontrolu podnětů, která se nejvíce projeví během manželského života. Poznávám, že ačkoliv soudce uznal, že muž měl nejen slabost ve volných procesech, ale i vadu vnitřní svobody – v důsledku abnormální impulzivnosti – a přestože sám soudce se *in iure* zabýval tím, jaký mají

monómánie vliv na rozhodovací proces, rozsudek není rozhodnut ve prospěch vady soudnosti, protože jak znalec, tak patron vyjádřili hypotézu substanciální integrity kognitivních funkcí.

e) Jeden rozsudek ze dne 16. března 2006 *coram* Bottone se zabývá patologickým hazardním hráčstvím z dvojího pohledu – z pohledu podvodu a z pohledu *incapacitas assumendi onera*; tento druhý důvod byl vznesen v odvolacím stupni na žádost žadatele, poté, co se soud I. stupně vyslovil negativně ohledně pochybnosti o podvodu a přitom nepochopitelně odhlédl od důvodu neschopnosti. V části *in iure* soudce zpravodaj nejprve vymezuje vztah mezi podvodným skutkem a omylem, který z něj vyplývá, a následně zdůrazňuje nutnost subjektivní a objektivní závažnosti vlastnosti, která je předmětem podvodu. V souvislosti s druhým bodem – neschopností – hovoří o nutnosti, že *perturbatio vel anomalia* se musí týkat jedné nebo všech *obligationes essentielles* a že na platnost souhlasu nemá žádný vliv *superveniens incapacitas*, ale je nutné, aby byla přítomná v okamžiku vyslovení souhlasu, *etsi in forma latenti* a aniž by měla či neměla nějaký význam její napravitelnost (*coram* Bruno). V části *in facto* je podvod vyřešen negativně, *quia deficit intentio dolosa*, vzhledem k tomu, že žena žadatelka se rozhodla vdát za žalovaného proto, aby dala počatému dítěti otce, i když soudce zpravodaj uznává, že žena neznala skutečný stav muže vzhledem k jeho zlovyku hráčství. Ohledně druhého bodu vyřešeného pozitivně soudce říká, ve shodě s tím, co se tvrdí v části *in iure*, že – i přes „tantum post nativitatem secundi filii addictio viri ludis aleatoriis inveterata devenit atque invincibilis“ – ve skutečnosti události prokázaly, že „tempore ... quo

nuptiae celebratae sunt, iam tam gravis et pathologica erat addictio viri ludis aleatoriis, quamquam conclamata facta adhuc non acciderant, ut ipsum incapacem redderet assumendi essentielles matrimonii obligationes“. V závěru se hovoří o velké pravděpodobnosti toho, že muž se zlovyku naučil od babičky, se kterou měl od dětství mimořádný vztah. Ve znaleckém posudku vyžádaném apoštolským soudem, je diagnostikována zřetelná Porucha kontroly podnětů; znalec říká, že naprosto nelze připustit dostatečnou zralost, chápanou v globálním smyslu, v jedinci postiženém podobnou poruchou kontroly podnětů, protože se jedná o strukturální anomálii, která plynutím času nabývá povahy větší závažnosti.

f) Dále máme k dispozici dva dekry, jeden *coram* De Angelis ze dne 27. října 2005 a druhý *coram* Cabreletti ze dne 5. července 2007. První rozhoduje ve věci, zda má být potvrzen rozsudek II. stupně janovského soudu, rozhodnutý kladně z důvodů, o nichž viz č. 2 a 3 kán. 1095. Tento dekret má mimořádný význam, protože se vyslovuje pozitivně z důvodu vady soudnosti a zamítá důvod neschopnosti, který však byl přijat pozitivně v II. stupni (*tamquam in prima instantia*), čímž popírá platnost skutečnosti, že by měl být vnímán jako „necessarium corollarium“ důvodu, o němž viz č. 2. V části *in iure* se dekret výslovně zabývá *libertas interna* a uvádí k tomu: „Rationes quibus libertas electionis graviter perturbari possit, iuxta iurisprudentiam N. A. T., sunt praesertim statu conflictualis, violentae animi commotiones, nevrosis anxietatis, immaturitas affectiva, pathologica motivatio“; schvaluje tak sylogismus soudců II. stupně, kteří poznamenali: „rozhodující není ani tak

lékařská závažnost psychické poruchy ... ani statistická závažnost symptomatologie psychické anomálie ... jako konečný vliv těchto psychických příčin na subjekt...“: Nicméně je třeba dodat, že ačkoliv hazardní hráčství, jehož se žalovaný vytrvale dopouštěl, způsobilo v manželství velké obtíže, neplatnost je vyslovena z důvodu vady soudnosti ze strany ženy, která se provdala za muže, aby se vyhnula morálním výtkám vůči soužití *more uxorio* s žalovaným, a nakonec byla k sňatku přivedena knězem, který v obtížích, o nichž mu žena pověděla, spatřoval známky přítomnosti Zlého ducha, kterých by se vyvarovala pouze tehdy, když by s mužem uzavřela řádné manželství! Příhodnější našemu tématu je druhý dekret, který se také zabývá č. 2 a 3 kán. 1095. Ač jde o velmi krátký text, zabývá se přijetím, *tamquam in prima instantia*, důvodů, o nichž viz výše, a vyslovuje se pozitivně, s ohledem na prohlášení ženy, potvrzená svědky a soudním znalcem, „de viri aleae submissione“: projevilo se, že manžel je „otrokem zlovyku obdobnému drogám“ a manželství bylo uzavřeno právě ze závislostních zlovyků muže (hazardní hráčství a navštěvování žen v nočních klubech). Četba příslušného rozsudku bude zajímavá a bezpochyby naše téma více osvětlí.

6. Poznámky k jurisprudenci některých nižších soudů. Abychom mohli zmínit jurisprudenci lokálních soudů, musíme se nutně odkázat na to, co bylo publikováno ve specifických periodikách.¹⁶³ Věřím, že je užitečné věnovat se srovnání za účelem objasnění, zda existují další skutkové podstaty, kterými se na Rotě nezabývali, nebo zda jsou odlišné

způsoby jejich projednávání. Srovnání má svůj význam, protože v některých zeměpisných oblastech mají určité patologie větší a významnější dopad na sociální úrovni, a tudíž se častěji objevují v církevních soudních jednáních. Nelze rovněž vyloučit, jak jsme již poznamenali, že jurisprudencí nižších soudů může v některých případech ukazovat perspektivy s dalekým dohledem a časově předjímat výsledky, které proniknou do obecné jurisprudencí až po delší době.

Budeme se zabývat čtyřmi španělskými rozsudky, třemi rozsudky I. stupně a jedním rozsudkem II. stupně¹⁶⁴ (Roty Apoštolské nunciatury v Madridu); dále se podíváme na tři anglické rozsudky, všechny I. stupně.¹⁶⁵ Nakonec se podíváme na jeden nezveřejněný rozsudek církevního soudu v Neapoli.¹⁶⁶ Jedná se o rozsudky z nedávné doby vynesené během posledních dvaceti let, s výjimkou jednoho rozsudku soudu v Nottinghamu, který nese datum 11. října 1978. Všechny rozsudky jsou pozitivní, téměř všechny z důvodu neschopnosti, o němž viz č. 3 kán. 1095; výjimkou je jeden anglický rozsudek, který je rozhodnut pozitivně i z důvodu vady soudnosti, o němž viz č. 2 kán. 1095, a jeden rozsudek španělské Roty, rozhodnutý pozitivně, avšak z důvodu *error in qualitate* a podvodného omylu (kánony 1097, § 2 a 1008). Zhruba v polovině rozsudků je

¹⁶⁴ Všechny jsou publikovány v *Colectánea de Jurisprudencia Canónica*, ve sv. 27, 1987, 367-391, pon. Calvo Tojo; sv. 30, 1989, 755-768, pon. Martínez Valls; sv. 38, 1993, 343-359, pon. López Zarzuelo; sv. 36, 1992, 331-343, pon. García Faílde.

¹⁶⁵ Publikovány v periodických publikacích *Matrimonial Decisions for England and Wales* (sv. 13, 1977, 148-152), pon. Mulvena; sv. 14, 1978, 96-102, pon. Walker) a *Matrimonial Decisions of Great Britain and Ireland* (sv. 27, 1991, 62-68, pon. Payne).

¹⁶⁶ Rozsudek prvního stupně (Prot. č. 32/2002 I.) ze dne 12. října 2005, ponens F. Leone.

¹⁶³ Zde se odkazujeme na studii J. G. Gonzálese Merlana, „La ludopatía...“, cit. v pozn. 3.

patologické hazardní hráčství spojeno se závislostí na alkoholu. Ve všech je odkazováno na neschopnost subjektu v souvislosti s *bonum coniugum*, čili s neschopností subjektu vytvořit zdravý interpersonální vztah a být odpovědný vzhledem k materiálním potřebám rodiny.

Neapolský rozsudek se podobně jako rozsudek španělské rotý zabývá podvodem a omylem. Důvod omylu uzavírá pro absenci *directa et principalis intentio in qualitate* negativně, avšak manželství prohlašuje za neplatné z důvodu podvodu, protože žalovaný byl do zlozvyku hazardního hráčství zapleten nejen před uzavřením manželství, nýbrž ukázalo se, že on i jeho rodina skrývali nevhodné chování žalovaného k žadatelce, která by jinak nesouhlasila s tím, že si ho vezme. V části *in iure* je podvod správně dán do souvislosti s požadovanou vlastností a upřesňuje se v ní, že předmětem podvodu může být i vlastnost, která není úzce spjata s manželstvím, avšak ze své podstaty může manželský souhlas ovlivnit.

Závěrem chceme mimo jiné podotknout, že v církevním fóru – ačkoli ještě ne ve fóru apoštolském – se patologické hráčství již považuje za předmět podvodného omylu. I skutková podstata *error in qualitate* dosáhla již nejméně jednoho pozitivního rozhodnutí, a proto je legitimní tvrdit, že v případě, kdy se stav závislosti jednoho z kontrahentů na patologickém hazardním hráčství jeví jako „čistá“ závislost, což znamená, že není spojená s jinými psychickými patologiemi ani na nich závislá, může být předmětem jiných skutkových podstat, než jsou ty, které se váží k č. 2 a 3 kán. 1095.

7. Závěrečné shrnutí. Blížíme se k závěru naší analýzy, a proto nastal čas vyvodit z našeho zkoumání závěry.

Prvním faktem, který z našeho zkoumání vyplývá, je skutečnost, že patologické hráčství spolu s dalšími formami závislosti, které jsou spojeny s kompulzivními prvky, jsou vlastní nosologickou jednotkou, odlišnou od ostatních. Tyto závislosti jsou často úzce spjaty s poruchami osobnosti, mezi nimiž je nejčastější obsesivně-kompulzivní porucha, ale i antisociální porucha, což jsou psychopatie ve vlastním smyslu slova. Proto nelze pochybovat o tom, že by mohly a že fakticky jsou *apta causa naturae psychicae*, o níž viz č. 3 kán. 1095.¹⁶⁷

Druhým poznáním faktem je skutečnost, že neexistuje jurisprudenc, která by se týkala skutkových podstat, jež jsme pojmenovali „technologickými závislostmi“. Jedinou výjimkou je skutková podstata patologického hráčství, avšak ani ta za sebou nemá ustálenou jurisdicenní tradici.¹⁶⁸ Je nutné konstatovat, že při případném projednávání budoucích případů se soudce bude muset opřít nejen o obecné principy práva a jurisprudenc, které se zabývají závislostmi obecně, nýbrž i o řadu výroků, které se této problematiky více či méně dotýkají.

Vzhledem k tomu, že patologické hráčství, podobně jako kompulze na nakupování a na nemírném a patologickém užívání technologických prostředků, je součástí obecného

¹⁶⁷ Ví se o jednom léku, který se používá při léčbě Parkinsonovy nemoci nebo ke ztišení bolestí při jevu známém pod hovorovým názvem „unavené nohy“ a zdá se, že obsahuje aktivní látku, která může mít negativní vliv na určitou nepotlačitelnou inklinaci, a tedy může vést k hazardnímu hráčství; jedná se však o domněnku, kterou je nutno potvrdit.

¹⁶⁸ Srov. Tribunál španělské Roty, *coram* Panizo Orallo, rozsudek ze dne 3. února 2000.

tématu problematik vztahujících se na absenci kontroly podnětů, bude nutné odkázat na jurisprudenci, která sice ještě není příliš bohatá, ale jistě je význačná, a která se týká právě obecnějšího tématu absence kontroly podnětů, ať jsou sexuální povahy¹⁶⁹, či jiného druhu.¹⁷⁰ V této souvislosti jurisprudencí vymezila, že takové *deordinationes personalitatis* (zejména narcistická porucha a obsesivně-kompulzivní porucha) narušují svobodné užívání volní schopnosti, avšak nelze vyloučit – alespoň u závažnějších forem či u skutkové podstaty, kdy *deordinatio personalitatis* zároveň ovlivňuje další okolnosti, jež jsou ve skutečnosti velmi podmiňující – že může narušit i schopnost kriticky rozvažovat.¹⁷¹

¹⁶⁹ K tomuto tématu se váže již mnoho rotních rozhodnutí pojednávajících o sexuálních patologiích spojených s absencí kontroly agresivních podnětů, které z nich vycházejí, jako satyriáza/nymfománie (sexuální hyperestezie), masochismus a sadismus. Viz např. *coram* Stankiewicz ze dne 21. března 1997, in *RTTDec.*, sv. LXXXIX., 221-234 (ohledně sexuální hyperestezie) a *coram* Lopez Illana ze dne 14. března 1997, v cit. sv., 181-220 (ohledně masochismu a sadismu). Viz také, v tomtéž svazku, *coram* Turnaturi ze dne 21. listopadu 1997, která se zabývá podněty spjatými s homosexualitou (str. 824-841).

¹⁷⁰ Viz např. rozsudky *coram* Burke ze dne 26. listopadu a ze dne 2. prosince 1993 (in *SRRDec.*, sv. LXXXIV., 577-587 a sv. LXXXV., 746-751). Je ještě jeden nedávný a nepublikovaný rozsudek *coram* Ferriera Pena, který se zabývá *deordinatio narcissistica*, která s sebou nesla časté výbuchy vzteké zloby, kvůli které subjekt: „necessitate astrictus est impulsus affectivitatis coarctandi, sub poena irrationalis et indomabilis explosionis emotivae...“. Tyto podněty byly doprovázeny sadistickými a obsesivními osobnostními rysy, které ústili dokonce v křeče epileptického charakteru. Soudní znalec došel k závěru, že subjekt potřebuje neustálou hyperkontrolu svých podnětů, aby se vyvaroval rozkladu osobnosti, ke kterému však docházelo přesně tehdy, když hyperkontrola z důvodů vnějších příčin chyběla (protivenství ze strany manželky nebo dětí, neočekávané obtíže atd.).

¹⁷¹ „... Interdum... haec mentis turbatio gravis... magis immediate afficere potest voluntatem qual ipsam intellectum, uti in casu abnormis anxietas vel vanae extremaeque formidinis mentem

Třetí fakt, který z rozboru jurisprudence vyplývá, se týká povinnosti soudce rozlišit, zda se v daném případě může nebo musí hovořit o patologii v pravém slova smyslu, nebo zda lze hovořit jen o špatném sklonu, nebo rozlišit, zda patologie a podněty ukazují na takový stupeň závislosti, že se může a musí vzít v úvahu a projednat neschopnost. Právě proto zdůrazňují nedávné rozsudky nutnost rozlišovat mezi *infirmitas a vitio*, protože zlovyk – více či méně zakořeněný – je ještě pod vládou svobodného rozhodování a člověk ho s Boží pomocí a s pomocí zdravého rozumu může přemoci; integrita svobodného rozhodování bude tedy opačně úměrná stupni zakořenění zlovyku v osobnosti subjektu.

V této souvislosti musíme přiznat, že došlo k významnému pokroku, uvážíme-li, že několik desetiletí zpět se nepotlačitelným podnětům nepřisuzovala zneplatňující hodnota.¹⁷²

graviter obsidentis. Haec obsessio, voluntatem quasi caeca vi impellens, impedire potest quominus facultas critica obiectum suum, nequidem quoad substantialem valorem, sufficienter attendere possit. Pariter interdum – quamvis raro – accidit ut conflictus motivationum voliti in adversus militantium, praesertim si emotivitate maxime moveant, ob supervenientem phantasiae vel nervorum perturbationem, facultatem criticam hinc inde trahat, eamque graviter inficiat, ita ut nulla vera electio fieri possit“ (*coram* Anné, ze dne 28. června 1965, in *RRDec.*, sv. LVII., 503-504, č. 6, který výslovně cituje jeden rozsudek *coram* Heard, ze dne 5. června 1941, in *SRRDec.*, sv. XXXIII., 489-490, č. 2; a jiný téhož zpravodaje, ze dne 17. května 1958, in *SRRDec.*, sv. L., 326-331).

¹⁷² Odkazujeme na jeden rozsudek *coram* Heard, citovaný v předchozí poznámce. Rotní soudcové v něm rozhodli negativně, přesto že se objasnilo, že jedna ze zúčastněných stran byla postižena nepotlačitelnými vášnivými a sexuálními podněty, které znalci definovali jako patologické. Je vhodné připomenout, že samotný Heard s odstupem několika let radikálně změnil svůj pohled na tuto věc ve vztahu k manželskému souhlasu, když v jednom rozsudku ze dne 17. května 1958 (cit. v předchozí pozn.) stanovil, podle doktríny Michielse a P. Cappella, že „... fieri potest ut ex perturbatione sensuum, cerebri, phantasiae, sensus interni, ipse

Musíme však také – alespoň podle skrovných faktů, které jsme shromáždili – zaregistrovat obtíž jurisprudence věnující se tomuto tématu přiznat patologii zneplatňující dopad vzhledem k vadě soudnosti, a to i nehledě na již získaný poznatek, že kompulzivní neurózy mohou integrovat do případů s větší závažností absenci rozlišování vzhledem k závazkům plynoucím z manželského vztahu.

Je také pravdou, že skutkové podstaty, o nichž viz č. 2 a 3 kán. 1095, jsou různé skutkové podstaty, ale je třeba poznamenat, že ačkoli jsou odlišné, mohou mít tentýž následek: absenci vnitřní svobody z důvodu nepotlačitelných podnětů a následnou neschopnost přijmout a plnit manželské povinnosti z důvodu strukturálního, konstitučního narušení osobnosti, jehož je zlozvyk hráčství epifenomémem. Pokud je patologie definována jako kompulzivní sklon subjektu opakovat chování škodlivá pro něho a pro společnost, dojdeme nutně k závěru, že takové subjekty nemohou (v konstruktivním smyslu) svobodně disponovat sebou samými, a nemohou tedy než se omezit na pouze rozumové porozumění manželským povinnostem.

Čtvrtým faktem, ke kterému jsme dospěli, je skutečnost, že skutkovou podstatu *incapacitas assumendi onera* jurisprudence přiřadila převážně ke schopnosti navázat a udržet zdravý interpersonální vztah, který je stěžejním pilířem celého *consortium coniugale*. A skutečně, obsesivně-kompulzivní neurózy, a mezi nimi kompulzivní hráčství nebo obecně kompulze vzhledem k nemírnému a závislému užívání technologických

prostředků, dříve než vyvolají katastrofální následek, který se často projeví na ekonomických zdrojích rodiny, vyvolávají explozivní následek zejména v rodinných vztazích, a hlavně v tom druhu citové infantilní regrese, kvůli které je subjekt zcela zaměřen sám na sebe a je zcela pohlčen vlastními potřebami a vlastními kompulzemi.¹⁷³

Zdá se, že v jurisprudenci ještě nezdomácnělo, jak sloučit případ, v němž je zlozvyk hráčství (takového, který není považován za následek psychopatické poruchy osobnosti) přítomen spolu s jiným faktem, který je v psychiatrii již nepopíratelný a jako takový je přijatý mnoha rozsudky nižších soudů: tedy hráčství, chápáné jako progresivní porucha s chronickým průběhem – přesně jak tomu je u jiných druhů závislosti. Proto řadit hazardní hráčství do kategorie *vitiositates* nebo vidět ho v některých případech jako produkt slabé vůle, zejména když se jeví, že problém nastal až v období po uzavření sňatku, jak tomu bylo u několika zmiňovaných rozsudků, vylučuje samo o sobě, že by bylo možné sdílet pojetí přítomnosti patologie v okamžiku souhlasu, alespoň v zárodku. Z tohoto hlediska jsme však zaznamenali protikladná stanoviska, alespoň v rámci rotní jurisprudence.

Lze také považovat za možné, že uvedené závislosti mohou integrovat i jiné skutkové podstaty neplatnosti: podvod, je-li patologický sklon skrýván za účelem dosažení manželského souhlasu, a stav, vyvozený často manželem, který má podezření na závislost svého druha. Avšak nelze

intellectus rectum sibi iudicium efformare nequeat“ a že proto kontrahent „iudicium practicum sibi formare nequit ob obsessionem vel phobiam pathologicam“ (str. 327, č. 2).

¹⁷³ „El cónyuge será el primer afectado por esta problemática, principalmente por el estrés producido por la desconfianza, las mentiras, el despilfarro en la economía del hogar...“ (J. G. Gonzáles Merlano, „La ludopatía...“, cit., 553).

vyložit, že závislost na hrách má ve skutkové podstatě neplatnosti vztahující se k omylu svou závažnost. Obtížné však je zarátovat takový omyl do *error qualitatis*, spíše než do *error personae*. Některá soudní (ne rotní) stanoviska dala přednost skutkové podstatě, o níž viz § 1 kán. 1097,¹⁷⁴ pravděpodobně kvůli obtíži dokázat *directa et principalis intentio*, o níž viz č. 2 téhož kánonu, čímž se podřídila kritice nepatřičného rozšíření konceptu osobnosti, který ztotožňuje osobnost s jejími morálními vlastnostmi. Jiní se přiklonili k tomu, že podstatnou roli hraje implicitní úmysl kontrahenta uzavřít manželství pouze s tím, kdo by v zásadě odpovídal poznané osobě, se kterou se kontrahent rozhodl uzavřít sňatek; tím se podporuje domněnka *error qualitatis redundans in errorem personae*, ale zdá se, že i toto stanovisko je slabé, protože se zdá, že takový implicitní úmysl je společný všem snoubencům.¹⁷⁵

Uzavřu svou přednášku tím, že uvedu několik konceptů, které čerpám z jednoho rozsudku *coram* Pompedda.¹⁷⁶ V uvedeném rozsudku je nejprve prohlášeno, že úsudek o lidském úkonu souhlasu nemůže nebrát zřetel na faktor „osobnosti“, to znamená na celek smyslů, citových náklonností a individuálních sklonů, které buď mohou být v souladu s uplatňováním vyšších schopností, nebo ne; poté rotní sbor vymezuje, že

rozumový život jedince nelze oddělovat od jeho života citového. Jestliže tedy neurózy a kompulze, které z něj vycházejí, jsou reakce, které se objevují a rozvíjejí v osobnostech vykazujících určitou predispozici, a které se vyvíjejí stále ve spojení s globální osobností subjektu, musíme nutně dojít k závěru, že – ačkoliv nezpůsobují úplný rozklad osobnosti, jak tomu bývá v případě psychóz – narušují citovou oblast člověka. Úzkost a vnitřní konflikty, které neuróza způsobuje a z nichž vychází jako fenomén závislost, i když obvykle neovlivňují substanciální svobodu volby, přesto podmiňují správné užívání volní schopnosti. Je-li pravdou, že žádný jedinec není zcela imunní vůči vášním nebo nevědomým vlivům, je také pravdou, že některé vnitřní kompulze mohou způsobit *coercitio psychica interna*, která je v rozporu s vůlí do takové míry, že nejsou pod vládou subjektu, ale naopak subjekt je ovládán jimi. Při stanovení stupně narušení, soudce nemůže nehledat rozlišení mezi pouhým morálním zlozvykem a nepotlačitelnými podněty, mezi pouhým porušením manželských povinností a nemožností plnit je. V tom všem je dle mého skromného mínění třeba stranit se takovým koncepčním rozlišením, které se mohou zdát přijatelná z vědeckého hlediska, avšak ne vždy vhodná, když se jedná o lidský život. A bez obavy, že bychom byli shovívaví k určité formě přísného determinismu, před kterým varuje několik rotních rozsudků nedávného data, neváháme říci, že patologické hráčství a závislost na technologických prostředcích obecně – pokud je provázena závažnou *deordinatio personalitatis* – může dospět až k tomu, že doplní vadu soudnosti kvůli absenci vnitřní svobody volby.

¹⁷⁴ Tyto výroky jsou citovány v již zmíněné studii J. G. Gonzálese Merlana, v poznámce 81 na str. 565.

¹⁷⁵ Prof. Fumagalli Carulli přesto připouští, že jestliže Kodex ohledně tohoto bodu mlčí, lze interpretačně mít za to, že i v současně platném řádu se omyl ve vztahu k identitě osoby může projevit jak v případě, o němž viz č. 2, tak o němž viz č. 1 téhož kánonu 1097 (O. Fumagalli Carulli, *Il matrimonio canonico tra principi astratti e casi pratici*, Milano 2008, 170).

¹⁷⁶ Ze dne 3. července 1979, publikovaný v *Borderline, nevrosi e psicopatie...*, cit., 97-118.